

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MOLIVAVIY

HISOBOTNING AHAMIYATI

Usmonaliyeva Umida Rustam qizi

TAFU, BH2201U03 guruh 3 kurs talabasi

Kirish. Bugungi kunda moliyaviy hisob va hisobot har bir kompaniyada muhim rol o'ynaydi. Masalan, moliyaviy buxgalteriya hisobi va hisoboti asosiy manfaatdor tomonlarga asoslangan qarorlar qabul qilishlari uchun foydali ma'lumotlarni taqdim etadi. Moliyaviy ma'lumotlarga muhtoj bo'lgan muhim manfaatdor tomonlarga kreditorlar va investorlar kiradi. Bundan tashqari, moliyaviy hisobot kompaniyada nazorat va hokimiyatni ajratish natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni hal qilishga yordam beradi. Kompaniyada asosiy rol o'ynaydigan kreditorlar va investorlardan tashqari, moliyaviy hisobot davlat tomonidan o'rnatilgan buxgalteriya standartlari va tamoyillariga (BHMS) rioya qilishi kerak. Shunday qilib, moliyaviy hisobot va buxgalteriya hisobi har bir kompaniyada muhim ahamiyatga ega, chunki u asosiy manfaatdor tomonlar uchun foydali ma'lumotlarni taqdim etadi.[2].

Moliyaviy hisob va hisobot tashqi manfaatdor tomonlarga kompaniyaning rentabelligi, o'sishi va risklarini baholashda yordam beradigan muhim ma'lumotlarni taqdim etadi. Ko'pincha, bu kompaniya aksiyalarini baholash uchun kerak bo'lgan ma'lumotlardir. Masalan, kompaniyaning rentabelligi, risklari va o'sishini baholash manfaatdor tomonlarning qarorlari uchun foydali ma'lumot beradi va bu qarorlar ular

investitsiyalaridan kutayotgan daromadlarga bog'liq. Bundan tashqari,

moliyaviy hisobot investorlarning kreditlarni sotish, sotib olish va to'lash

bo'yicha qarorlari uchun foydali ma'lumotlarni taqdim etadi. Moliyaviy hisobot, shuningdek, moliyaviy buxgalteriya ma'lumotlarini tashqi

qaror qabul qiluvchilarga, kreditorlarga va investorlarga etkazishda bosh rolini o'ynaydi. Buning sababi shundaki, u manfaatdor tomonlarga kelajakdagi pul oqimlari vaqtini, miqdorini va noaniqligini baholashga yordam beradigan foydali ma'lumotlarni taqdim etadi. Taqdim etilgan foydali ma'lumotlar manfaatdor tomonlarga chuqur moliyaviy ma'lumotlarni taqdim etish uchun kompaniyaning resurslari va kompaniyaning iqtisodiy resurslaridagi o'zgarishlar haqida bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, moliyaviy buxgalteriya hisobi va hisobot o'rtasidagi munosabatlar umumiy qabul qilingan buxgalteriya tamoyillari (BHMS) bilan bog'liq. Masalan, moliyaviy buxgalteriya hisobi kompaniyada moliyaviy hisobot uchun zarur bo'lgan standartlarga ega.

Bizga ma'lumki, moliyaviy hisobotlarning konseptual asosi O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni, buxgalteriya hisobining milliy standartlari (BHMS)ga muvofiq moliyaviy hisobotdan foydalanuvchilar uchun moliyaviy axborotlarni taqdim etishning maqsadi va ochib berishni belgilaydi. Lekin konseptual asos BHMS hisoblanmaydi. Mazkur Konseptual asosning hech bir qoidasi aniq bir BHMS qoidalaridan ustunlik kuchiga ega emas. Ayrim hollarda, agar konseptual asos bilan BHMS o'rtasida ziddiyatlar bo'lsa, BHMSning talablari konseptual asos talablaridan ustun. Konseptual asos esa quyidagilarni belgilaydi:

-moliyaviy hisobotning maqsadi;

-moliyaviy axborotning sifat xususiyatlarini (o'rinlilik va ishonchli taqdim etish);

-moliyaviy hisobot elementlari va ularni tan olish mezonlarini.

Konseptual asos moliyaviy hisobotga, shu jumladan konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotga aloqadordir. Moliyaviy hisobot foydalanuvchilar keng doirasining axborotga bo'lgan talabini qondirish uchun tuziladi va vaqti-vaqti bilan taqdim etiladi. Moliyaviy hisobot ko'pchilik foydalanuvchilar uchun asosiy moliyaviy axborot hisoblanadi. Ayrim foydalanuvchilar, tegishli vakolatlar bo'lganda, moliyaviy hisobotda bor bo'lgan axborotga qo'shimcha axborotni talab qilishlari mumkin. Moliyaviy hisobotlar tarkibiy qismi buxgalteriya hisobiga oid qonun hujjatlari bilan belgilanadi. Moliyaviy hisobot shuningdek, undagi axborotlarning foydaliligini oshiruvchi tushuntirish xati (qo'shimcha ma'lumotlar, hisob-kitoblar va tushuntirishlar)ni ham o'z ichiga oladi. Barcha buxgalteriya hisobi sub'yektlari moliyaviy hisobotni taqdim etishda konseptual asosga amal qilishlari kerak. Moliyaviy hisobotning maqsadi buxgalteriya hisobi sub'yektining hisobot sanasidagi moliyaviy ahvoli, uning hisobot davridagi faoliyatining moliyaviy natijasi va pul mablag'larining aylanishi to'g'risidagi axborotni taqdim etishdan iborat. Moliyaviy hisobot iqtisodiy qarorlar qabul qilish uchun foydalanuvchilarga zarur bo'lgan butun axborotni o'z ichiga olmaydi, chunki hisobot asosan bo'lib o'tgan voqealarning natijalarini aks ettiradi. Moliyaviy hisobot axborotiga ehtiyoj quyidagilarda vujudga keladi:

-berilgan investitsiyalar bilan bog'liq xatarlar munosabati bilan investorlarda;

-aksiyadorlar, ta'sischi (ishtirokchilar) hamda dividend va foizlarni to'lash qobiliyatini baholaydigan axborotdan manfaatdordlarda;

-qarzlarning so'ndirilishi, kreditlarning qaytarilish va foizlar o'z vaqtida to'lanishidan manfaatdor bo'lgan mol yetkazib beruvchilar va kreditorlarda;

-tashkilotning uzluksiz faoliyati to'g'risidagi axborotdan manfaatdor bo'lgan xaridorlarda;

-tashkilotning faoliyati barqarorligi va rentabelligi to'g'risidagi axborotdan manfaatdor bo'lgan boshqaruv organlari va xodimlarida. Ular shuningdek tashkilotning o'z ish haqlarini, pensiyalarini va keyinchalik ham yollash bo'yicha ishlash imkoniyatlarini ta'minlash qobiliyatiga baho berish imkonini yaratadigan axborotdan manfaatdordirlar;

-qonun hujjatlariga muvofiq davlat soliq xizmati, statistika organlari va jamoatchilikda.

Moliyaviy ma'lumotlarga muhtoj bo'lgan asosiy manfaatdor tomonlardan biri bu investorlardir. Investorlar kompaniya muvaffaqiyatli bo'lgan hollarda foydadan bahramand bo'lishadi. Shunday qilib, investorlar har doim yaxshi qarorlar qabul qilish uchun kompaniyaning moliyaviy ma'lumotlari haqida ko'proq bilishni xohlashadi. Masalan, investorlar sotib olinadigan aksiyalarning narxi va soni haqida bilishni xohlashlari mumkin. Moliyaviy ma'lumotlarga muhtoj bo'lgan manfaatdor tomonlarning boshqa toifasi kreditorlardir. Buning sababi shundaki, ular har doim investitsiyalarini yo'qotish xavfi bor, chunki ular bankrot bo'lgan taqdirda ko'proq da'volarga ega. Misol uchun, agar kimdir kompaniyaga sarmoya kiritmoqchi bo'lsa, ular ko'proq ma'lumotli qarorlar qabul qilish uchun kompaniyaning o'z kapitali haqida ko'proq

bilishni xohlashadi. Bundan tashqari, kreditorlar har qanday biznesni yuritish uchun kompaniyaning resurslari va kreditlari haqida ko'proq bilishdan manfaatdor. Moliyaviy buxgalteriya hisobi va hisoboti kompaniyaning resurslariga egalik qilish va nazoratni ajratish natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni oldini olishga yordam beradi. Masalan, ko'pgina korporatsiyalarda eng oddiy aksiyadorlar (kreditorlar va investorlar) kompaniyaga kredit berish va investitsiya

qilish orqali moliyaviy resurslarni taqdim etadilar. Bu kreditorlar va investorlar nomidan kompaniyaning kundalik faoliyatini yuritish uchun rahbarlar, menejerlar va xodimlar yollanganligini anglatadi. Shunday qilib, kreditorlar va investorlar xodimlar va menejerlardan farq qiladi, chunki ular moliyaviy kapitalni ta'minlaydi. Moliyaviy hisobot kreditorlar, investorlar, xodimlar va menejerlar o'rtasidagi hokimiyat va nazoratni ajratish natijasida yuzaga keladigan muammolarni hal qilishga yordam

beradi. Moliyaviy hisobot ma'lumotlaridan foydalanuvchi sifatida investorlar va kreditorlar o'rtasidagi farq. Investorlar ham, kreditorlar ham moliyaviy hisobot ma'lumotlaridan turli maqsadlarda foydalanadilar. Misol uchun, investorlar kelajakda dividendlar manbai va aktsiya qiymatining oshishi kabi foydaga ko'proq qiziqishadi. Biroq, kreditorlar moliyaviy hisobotdagi asosiy to'lov va foizlar manbai (pul oqimlari) bilan ko'proq qiziqishadi. BHMS (Buxgalteriya hisobi milliy standartlari) tomonidan o'rnatilgan buxgalteriya hisobi standartlari, protseduralari va tamoyillarining umumiy to'plamini o'z ichiga oladi, ulardan kompaniyalar va tashqi aktsiyadorlar tomonidan foydalanish uchun moliyaviy ma'lumotlar haqida hisobot berishda foydalanishlari kerak O'zbekistonda ushbu usullar va amaliyotlar kompaniyalar uchun voqealar,

tranzaktsiyalar va hokazolar haqida qanday hisobot berishlari kerakligi bo'yicha nufuzli ko'rsatmalarni o'rnatadi. Xulosa. Moliyaviy hisobot va buxgalteriya hisobi kompaniyadagi kreditorlar va investorlar kabi asosiy manfaatdor tomonlar uchun foydali ma'lumotlarni taqdim etadi. Masalan, u manfaatdor tomonlarga kompaniyaning rentabelligi, o'sishi va risklarini baholashda yordam beradigan muhim ma'lumotlarni taqdim

etadi. Moliyaviy hisobot, shuningdek, moliyaviy buxgalteriya ma'lumotlarini asosiy manfaatdor tomonlarga kelajak vaqtini, miqdorini va noaniqligini baholashda yordam berish rolini o'ynaydi. Bundan tashqari, u kompaniya resurslarini boshqarish va egalik huquqini ajratish bilan bog'liq muammolarni hal qilishga yordam beradi. Buxgalteriya hisobi standartlari va tamoyillari (BHMS) turli xil ahamiyatga ega bo'lishidan tashqari, ko'pchilik kompaniyalarning moliyaviy hisobotini aniq va izchil usul orqali yaxshilaydi.

Adabiyotlar:

1. Qurbonov Z., Misirov K. Moliyaviy va boshqaruv hisobi. Darslik. –T.: “Iqtisod-moliya”, 2019. –752 b.
2. An Introduction to Accounting Theory, 1st edition. 2016, UWS, Australia. (darslik)
3. Buxgalteriya hisobi to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni yangi tahriri. 2016-yil 13-aprel O'RQ-404-son
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi Qarori. 2020-yil 24-fevral PQ-4611-son.
5. Kuljanov O.M., Ortikov X.A., Yugay L.P., Tuxsanov X.A., Xayitboev M.I. Moliyaviy hisob. – T.: “Iqtisod-Moliya”, 2019. – 480 b.